

ZWERFTOCHTEN NAAR OOSTZANERGAT EN ROTHOEK.

TIEN JAREN VAN WAARNEMEN.

Het was in 1926, dat onze aandacht voor het eerst gevestigd werd op het Oostzanergat, een der vele in den loop der jaren rondom Amsterdam aangelegde baggerbergplaatsen, dat zijn terreinen, die door middel van opspuiting geschikt worden gemaakt voor bouwterrein, enz. Zoolang er dan ook nog in de toekomst van stadsuitbreiding, havenaanleg of fabrieksbouw sprake zal zijn, zullen er steeds weer van dergelijke terreinen gevormd worden.

Nu zijn er in den loop der laatste jaren verschillende publicaties verschenen over deze „stadswadden”, waarin echter dikwijls een foutieve opvatting over het ontstaan dier gebieden wordt weergegeven. Dit vindt o.i. zijn oorsprong in het feit, dat de schrijvers de bedoelde terreinen eerst leerden kennen, toen deze begonnen op te vallen door hun vogelrijkdom; dus op een tijdstip, dat de opspuiting al in een vrij ver gevorderd stadium was gekomen. Zoo valt het dus te verklaren, dat dikwijls gesproken wordt over meren of dergelijke watervlaktes, die door het regelmatig opspuiten langzamerhand in de bekende moddervlaktes veranderden. Bezien we echter oude kaarten van Amsterdam en omgeving, dan blijkt hieruit, dat dit niet het geval geweest is. In plaats van meren waren hier oorspronkelijk

weilanden of akkers met verspreid liggende boerenhoeven. Wanneer besloten werd tot aanleg van baggerplaatsen, werden van deze landen bepaalde regelmatige stukken afgezet, de gebouwen binnen deze grenzen gesloopt en het geheel omringd door een zwaren dijk. Voor afvoer van het overtollige water werd dan in dezen dijk op een daarvoor gunstige plaats een duiker aangebracht. Vaak werd ook nog ter versterking

Fig. 1. Aan het begin van het paadje; de brug bij het Oostzanergat.

een mat van gevlochten wilgenteenen over het onderste gedeelte van den dijk gelegd, wat meestal aanleiding gaf tot een spontane begroeiing met wilgenstruiken.

Na deze voorbereidende maatregelen kon dan worden overgegaan tot de opspuiting. In de meeste gevallen gebeurt dit, doordat men een zandzuiger de bagger uit schuiten laat opzuigen en deze door een buisleiding naar het op te vullen terrein perst. Naarmate de opspuiting vordert, wordt zoo'n buisleiding langer en langer, waarbij dan het buizenstelsel dikwijls vertakt wordt met op de splitsingspunten groote afsluiters ter regeling van den modderaanvoer. De ijzeren buizen, waaruit zoo'n leiding bestond, waren echter niet altijd even betrouwbaar. In den regel hadden ze veel te lijden van

Fig. 2. Langs Zijkanaal I.

meegevoerde steenen en stukken hout en het kwam dan ook nog al eens voor, dat er gaten ontstonden of dat de aansluiting van twee stukken niet meer deugde. Dan was het altijd een lust de modderfontein te bewonderen, die door den onregelmatigen aanvoer van het materiaal wel iets hadden van de geneeskrachtige modderbronnen. Bij de uitmonding van de leidingen ontstonden door de kracht, waarmee werd gespoten diepe trechters, die later als het terrein droog kwam te liggen altijd nog zichtbaar bleven en deden denken aan een verkleinde uitgave van de „Maaren” uit de Eifel. Op den rand van deze „kraters” lagen in groote hoeveelheden de steenen verspreid, die door de modder waren meegevoerd. Juist op deze steenhoopen troffen we somtijds een eigenaardige flora; zoo vonden we weleens een vrij sterke begroeiing met Wilde Reseda (op het Oostzanergat *Reseda lutea* var. *crispa*) en Wilde Sla (*Lactuca Scariola* L.).

In de meeste gevallen ging het volmaken der baggerbergplaatsen op de boven beschreven wijze. Alleen bij het Oostzanergat hield men er nog een andere manier van werken op na, daar hier ook nog een ander soort bagger werd gebruikt. In den regel bestond het opspuitingsmateriaal uit grijze klei, vermengd met schelpen en zand, die opgebaggerd werd uit het Noordzeekanaal en de haven van IJmuiden. Het grootste gedeelte van het Oostzanergat is opgespoten met deze grondsoort; een kleiner deel echter, n.l. het oostelijk deel gelegen aan het Zijkanaal I., werd gevuld met de stinkende, blauwzwarte modder, die gehaald werd uit de Amsterdamsche grachten en rioleeringen. Het opbrengen van deze „grondsoort” geschiedde op geheel andere wijze, dan volgens de hierboven omschreven methode. In het zijkanaal lag een baggermolen,

Fig. 3. Een deel van de schollenvlakte.

die de modder uit de schuiten omhoog bracht en uitstortte in een goot, van waaruit het afvloeide naar de verschillende van dijkes voorziene vakken, waarin dit gedeelte van het terrein te voren was verdeeld. Deze vormden a.h.w. „de moddersawah's van Amsterdam-Noord”. Was de „zand en klei”-modder na eenige maanden zoodanig ingedroogd, dat ze beloopbaar was, deze bagger bleef jarenlang zacht en het was buitengewoon gevaarlijk ook maar een enkele voetstap te plaatsen op dezen zwarten grond. Het behoeft geen betoog, dat het rondom deze vakken krioelde van die bekende groote bruine beesten. Nimmer zagen we dan ook zulke ongemeen forsche ratten als hier op het Oostzanergat. Overdag hielden ze zich schuil in de groote graspollen, die hier overal te vinden waren, maar als de schemering begon te vallen was het een waar rattenfestijn.

Spraken we zooeven over het uitdrogen der verschillende terreinsgedeelten; hier-

over valt in het algemeen nog het een en ander op te merken. De modder, die door de buizen op het terrein wordt gespoten verspreidt zich naar alle zijden en vormt een groote slibvlakte. Zoodra er even stilstand komt in de opspuiting, hetgeen zeer dikwijls gebeurt, verdwijnt het overtollige water door verdamping of afvloeiing en droogt de bovenste laag van deze vlakte uit onder invloed van zon en wind. Dit heeft tengevolge dat er in het terrein groote scheuren ontstaan, waaraan dikwijls een zekere regelmatigheid niet ontzegd kan worden. Zoo ontstaan vaak de grilligste figuren. Bij verdere uitdroging barsten ook deze groote „schollen” weer in kleinere deelen en het is zeer interessant zoo’n „tegel” wat van dichterbij te bekijken. We zien dan typische vormen van gelaagdheid, waarbij de bovenste laagjes er soms geheel los bovenop komen te liggen en krom trekken. Loopen we over deze kleikorstjes, dan hoort men bij iederen voetstap een knappend geluid.

Door de slechte afwatering blijft het water in de geulen staan, de scherpe hoeken slijten af en na verloop van tijd is de eerste ongereptheid van het schollenland verdwenen. Doch dan treedt een ander stadium in. Het terrein krijgt een vegetatie. De geulen waren de plaatsen, waar de verschillende onkruidzaden zich het eerst konden vestigen, en wel in de allereerste plaats de Zulte of Zeeaster (*Aster tripolium* L.). Deze, met kleine frisch-groene kiemplantjes, gevulde scheuren gaven aan het landschap een eigenaardig aspect; en zelfs als in het najaar deze kleine kiemplantjes zijn uitgegroeid tot manshooge zultestruiken vertoont de bodem nog de donkere lijnen van de voormalige geulen. We merken hierbij op, dat nergens de zeeasters zulk een hoogte bereiken als juist hier op het Oostzanergat en de Rothoek. Wel een bewijs voor de vruchtbaarheid van den bodem.

De Zulte! Wat heeft ze ons een diensten bewezen. In Augustus en September, als de snippen zich kwamen vertoonen aan de randen van de slibvlaktes en met hun lange snavels tot aan de oogen in de modder boorden op zoek naar allerhand levend gedierte, konden we deze, bij uitstek schuwe vogels tot op enkele meters, recht op loopend, ongezien naderen, dank zij de prachtige dekking, die de wel twee meter hoge zulte ons bood.

De Zulte! Ze was het aangewezen materiaal voor onze schuilhutten. Ze stond overal om ons heen maar voor het grijpen, zoodat we in een oogenblik tijd een „fort” konden bouwen, dat een groen scherm vormde tusschen ons en de vogels. Waaruit zou de bodem van die hutten anders bestaan dan uit een dikke laag vleezige zultestengels. En de onbegaanbaar geworden paadjes, onbegaanbaar vaak door aanhoudende regenval of plotseling hernieuwde opspuiting, werden weder beloopbaar gemaakt met zulteplanten.

Doch niet slechts uit materialistisch oogpunt gezien heeft de zulte ons veel geboden. In September, de bloeitijd, bood de zulte met haar millioenen bloempjes een onvergelijkelijk schoone aanblik. De heele anders zoo grauwe vlakte was veranderd in één groot paars veld, dat eenige weken later tot een witte pluizige massa werd. Boven deze bloeiende uitgestrektheid wemelde het van gonzende bijen, fraai gekleurde vlinders en ontelbare hoeveelheden andere kleine insecten. Vooral muggen! Wat hebben we ze

vaak verwenscht op onze strooptochten door de bloeiende zulte. Alles kwam af op den sterken honinggeur, die deze planten verspreidden. Dikwijls troffen we tusschen de gewone paarse zulte exemplaren van de witte variëteit en een enkele maal ook planten zonder straalbloempjes.

Op het Oostzanergat ontstond deze zultevegetatie het eerst aan den Oostrand, de plaats, waar de gemeente Amsterdam een klein deel van zijn stadsvuil onderbracht. Dit vuil is karakteristiek geworden voor het Oostzanergat. Het bestond uit diverse bestanddeelen, zooals oud roest, kapotte steenen, straatkeien, flesschen, potten, pannen en dergelijken rommel. Langzamerhand waren door den regelmatigen toevoer hiervan

Fig. 4. Bloeiende Zulte.

aan deze zijde van het Oostzanergat hoogten ontstaan, die uit de verte den indruk maakten van een heuvelrug te vormen, waar de kop van den baggermolen nog net even bovenuit kwam kijken. Deze rug was in menig opzicht uiterst merkwaardig en gaf op velerlei gebied zeer belangwekkende dingen te zien, zoowel wat betreft de planten en de dieren als het vuil op zichzelf.

Na eenig zoeken was het mogelijk om, met wat fantasie, een complete huishouding bij elkaar te garen en uit eigen ondervinding weten we, dat de daar gevonden fietspedalen, al waren ze wat roestig, met behulp van een flinke dosis vet en olie nog jaren meegingen. Deze rijkdom aan gebruiksvoorwerpen was echter niet slechts aan de natuurliefhebbers bekend, ook de menschen uit de naaste omgeving hadden, vooral gezien de aanwezigheid van brandstof, cokes en steenkool, den weg naar het Oostzanergat leeren kennen. Toen er later bekend werd, dat tusschen het vuil ook nog

wel eens geldstukken gevonden werden, werd de stroom van deze regelmatige bezoekers nog uitgebreid met groepjes jeugdige Amsterdamsche schatgravers, die zich echter niet alleen hiermede bezighielden, maar dikwijls tot allerlei baldadigheden overgingen, tot groote ergernis van den wacht, die hier altijd bij de vuilnisschuiten aanwezig was. Vaak kon men vanaf den dijk bij Kadoelen de vlammen van de door de jeugd aangelegde vuren hoog zien opflaaien. Het spreekt vanzelf, dat er geen gebrek was aan stoffen om de vlammen te voeden; men rekene alleen al den grooten voorraad doode zultestengels, houtwol, papierafval tot zelfs vaten teer. Het was hier dikwijls werkelijk echt „Wild-West”; zelfs de „mustangs” ontbraken niet. Men hield n.l. op de kleine grazige stukjes eenige dieren, die men met wat moeite nog net tot paard kon kwalificeeren. Aan het baldadig optreden der jeugd werd na verloop van tijd paal en perk gesteld, de bordjes „verboden toegang” verzezen en nog slechts enkelen was het toegestaan de vuilnishooopen te betreden.

Toch gebeurden er nog dingen, die niet geheel en al door den beugel konden. Zoo merkten we, dat er eenige jaren geleden nog al eens gewerkt werd met een vinkenbaan. Met de hulp van de politie gelukte het ons hieraan een einde te maken. Een ander maal troffen we een persoon aan, die ons een omstandig relaas deed van de wijze, waarop hij de daar verblijvende wilde eenden wist te verschalken. Op verschillende plaatsen legde hij daartoe tegen het invallen van de schemering lange touwen, voorzien van haken met spek over de moddervlakte uit, om op die manier de eenden te vangen als visschen. Dit is evenwel ook maar van korten duur geweest.

Werd aanvankelijk regelmatig vuil aangevoerd, na verloop van tijd hield men hiermede op en kwamen er schepen in het kanaal, die het vuilnis, dat nog als mest eenige waarde had, wegvoerden. Hiertoe was het noodig, dat er onder al dien rommel eenige selectie werd gehouden, wat tot gevolg had, dat er hier en daar stapels steenen, hoopen oud roest, en bergen potten en pannen verzezen. De beenderen die tusschen dit alles werden opgedolven, verzamelde men apart, en als men dan ook het paadje afreed was het eerste wat opviel, de groote manden gevuld met kaken en schedels van paarden en koeien, zelfs troffen we hiertusschen eens den wervel van een walvisch aan.

Voor men echter zoover op het paadje was gevorderd, had men eerst een verstikken-den gasaanval te verduren gehad. Men was daar n.l. geregeld bezig met het afbranden van de caoutchouc-bekleeding van electriciteitskabels. Via de bovengenoemde hoopen gesorteerd vuil, kwam men dan na een rit over eenige gammele planken voor den baggermolen te staan. Deze beteekende voor ons altijd een groote hindernis. Kwam men er in de week, dan was het altijd opletten, want men moest steeds een gunstig oogenblik afwachten om met fiets en al in een drafje over de glibberige plank heen te schieten, om zodoende gespaard te blijven van de naar alle kanten overspattende modder. Zelfs op tijden, dat er niet gewerkt werd, bleef het hier altijd uitkijken om niet uit te glijden op deze modderige plaats van het pad. Verderop was het paadje vooral in den zomer bijna geheel overgroeid met allerlei onkruidplanten, als honingklaver, klis, alsem, enz., die door hun hoogte ons het gezicht op het pad vrijwel geheel benamen, en dit had ten gevolge, dat de kabels en touwen, waarmede de schuiten aan

den wal gemeerd lagen, meestal onzichtbaar waren. Het fietsen was hier dus niet bepaald een genoegen.

De randen van het pad en de vuilnishooopen waren de groeciplaatsen van een buitengewoon interessante flora, die veel heeft bijgedragen tot de groote bekendheid die het Oostzanergat in den loop der jaren heeft verkregen. Hier trof men een adventief flora, zooals die op slechts weinig plaatsen in ons land te vinden was. Zeer kenmerkend waren bijvoorbeeld al de vele koolsoorten, tomaten- en kalebasplanten, zonnepitten, hennep, graansoorten en de overweldigende groei van *Artemisia*. Vooral de Solanaceeën telden hier talrijke vertegenwoordigers, waaronder zeer zeldzame. Zoo kwamen op verscheidene plaatsen groote struiken voor van de Wolfskers (*Atropa Belladonna* L.), die vermoedelijk hier terecht waren gekomen met vuil afkomstig uit den Hortus. Eenmaal werd hier zelfs een exemplaar van deze soort gevonden met gele bloemen. Een andere Solanacee, ook typisch voor vuilnishooopen, was hier eveneens vertegenwoordigd, n.l. de Doornappel (*Datura Stramonium* L.). Over deze plant vindt men een uitvoerige verhandeling in De Levende Natuur, jaargang 19, pag. 195—199 en 217—222 van de hand van den heer Thijsse. Verder verdient vermelding de buitengewoon zeldzame *Nicandra* (*Nicandra physaloides*, Gaertn.), die hier in 1932 werd gevonden en de in 1934 ontdekte *Solanum aculeatissimum*, die in het Aprilnummer van D. L. N. van 1935 in de lijst van zeldzame planten werd vermeld. Deze plant doet op het eerste gezicht veel denken aan *Solanum rostratum*, Dun., doch de kleinere witte bloemen nemen alle twijfel hieromtrent weg. Van deze familie werden hier verder nog aangetroffen de Spaansche peper (*Capsicum annuum* L.), en de algemeene Zwarte Nachtschade en Bitterzoet.

Hierboven vermeldden we reeds het voorkomen van honingklavers. Voor het grootste deel waren dit de Gele honingklaver (*Melilotus altissimus*, Thuill) en de Akkerhoningklaver (*M. officinalis*, Desr.). Deze soorten bereikten evenals zoo vele andere planten een buitengewoon groote hoogte. Hiernaast werden van deze groep eenige minder algemeene soorten aangetroffen o.a. de Kleinbloemhoningklaver (*Meli-*

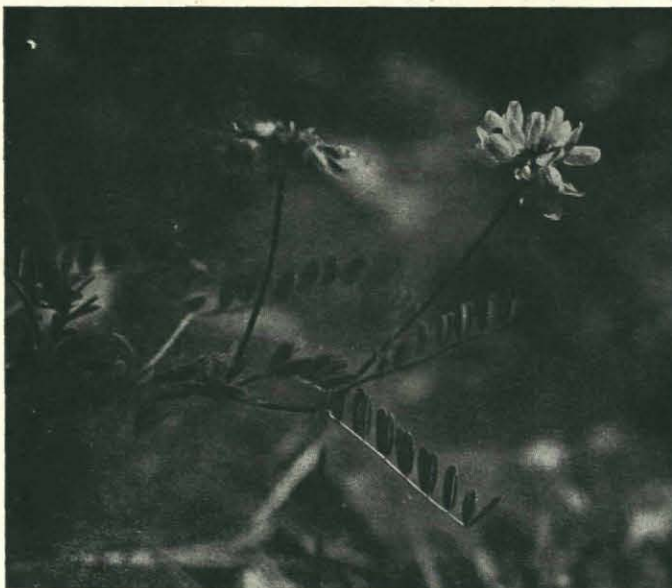

Fig. 5. Een der aardige planten van het Oostzanergat: het Kroonkruid (*Coronilla varia*).

lotus indicus, All.), en de Witte honingklaver (*M. albus*, Desr.). Andere interessante Papilionaceeën, die hier voorkwamen, waren Luzerne (*Medicago sativa* L.), de Sikkellklaver (*Medicago falcata* L.), de Ruige rupsklaver (*M. hispida* Gaertn), de zeldzame *Trigonella procumbens*, Rchb., en *Trigonella monantha*, afkomstig uit Klein-Azië (nieuw voor Nederland). Van de Trifolium-soorten noemen we het Hazepootje, *Trifolium resupinatum* en *Trifolium vesiculosum*. Nog verdient vermelding van de Vlinderbloemigen *Coronilla varia* en verschillende wikkesoorten, o.a. Ringelwikke (*Vicia hirsuta*, Koch), Vierzaadwikke (*V. tetrasperma*, Mnch.), Zachte wikke (*V. villosa*, Rth.), Vogelwikke (*V. Cracca* L.), Hongaarsche wikke (*V. pannonica*, Jacq.), en Voederwikke (*V. sativa* L.).

Een plant, die niet op het Oostzanergat is gevonden, doch wel op den Rothoek en die ook op een terrein bij de Fokkerfabrieken voorkwam, was de Aardaker (*Lathyrus tuberosus* L.).

Echte onkruidplanten kwamen op het Oostzanergat in overweldigend aantal voor. Het zou te eentonig worden alle soorten van b.v. de Ganzevoeten en Melde's afzonderlijk op te sommen, slechts zouden we willen noemen de Zeegroene ganzevoet (*Chenopodium glaucum* L.) en de Spiesbladmelde (*Atriplex hastatum* L.). Grassen . . . te veel om op te noemen. Enkele bijzonderheden: Kanariezaad (*Phalaris canariensis* L.), het Groot Trilgras (*Briza maxima* L.), Pluimgierst (*Panicum miliaceum* L.), de Zeegroene naaldaar (*Setaria glauca* P. B.), *Setaria italica* P. B., en Kwispelgerst (*Hordeum jubatum* L.).

Enkele zeldzame Malvaceeën: Rondbladig kaasjeskruid (*M. borealis*, Wallmann) en *Abutilon avicennae*, Gaertn.

Ook de Alsems kwamen op het Oostzanergat in reusachtige hoeveelheden voor: *Artemisia Absinthium* en *A. vulgaris*.

Tenslotte nog een kleine opsomming van eenige merkwaardige planten, behorende tot ver uiteenlopende families. Wij noemen: Koekruid (*Vaccaria parviflora*, Mnch.), Saffloer (*Carthamus tinctorius* L.), Hongaarsche raket (*Sisymbrium altissimum* L.), *Guizotia abyssinica*, Cass., Gevlekte scheerling (*Conium maculatum* L.) en tenslotte Ruw parelzaad (*Lithospermum arvense* L.).

De bovenstaande opsomming van de planten van het Oostzanergat kan echter geen aanspraak maken op ook maar eenige volledigheid. Ten eerste staan ons hiertoe geen voldoende gegevens ten dienste en ten tweede heeft het niet in onze bedoeling gelegen een complete inventarisatie op floristisch gebied van dit terrein te geven. We achten het verder onze plicht ook op deze plaats den heer Jan Prins onzen dank te betuigen voor de welwillendheid, waarmede hij ons eenige gegevens verstrekke omtrent *Panicum* en enkele andere soorten.

(Wordt vervolgd).

R. J. BENTHEM.

J. E. SLUITERS.